

NEFRET SÖYLEMİNİN ÜRETİMİ VE NEFRET SUÇLARININ DOLAŞIMA GİRMESİNDE FACEBOOK'UN ETKİSİ VE FACEBOOK KULLANIM PRATİKLERİNE BAKIŞ

IMPACT OF FACEBOOK ON PRODUCTION OF HATE SPEECH AND GETTING INTO CIRCULATION OF HATE CRIMES AND AN OUTLOOK ON FACEBOOK USAGE PRACTICES

Arş. Gör. Serhat KAYA

İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü İstanbul / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-9508-140X

ÖZET

Kitle iletişim teknolojilerinin baş döndürücü şekilde hızla gelişmesi ve yenilenmesine eşanlı olarak sosyal medya ağları da günlük yaşamımızda aynı ivedilikle yer edinmiştir. Bu bağlamda Facebook, sosyal medyada en çok kullanıcı sayısına sahip olmasıyla ön plana çıkmaktadır. Nicel üstünlüğü nedeniyle Facebook belki de en etkili olan platform olarak da görülebilir. Bu çalışmamızla Facebook platformunun nefret söyleminin üretilmesinde, dolaşıma girmesindeki etkileri ve Facebook kullanım pratikleri araştırılmaktadır.

Nefret söyleminin dolaşıma girdiği Facebook sayfası üzerinden kullanıcıların/aktörlerin veya grupların kime/kimlere nasıl nefret söylemi geliştirdikleri, nefret propagandası veya aşırı söylemlerin nasıl işlediği örneklerle ele alınmaktadır. Nefret söyleminin ve suçlarının söz konusu etkileri de bulgularla ortaya konulmaktadır. Ayrıca nefret söylemi ve nefret suçlarının ayırım noktalarını belirlemek için Türkiye'de, Avrupa Birliği Hukuku'nda ve Amerika Ulusal Mevzuatı'nda nefret söylemine ve suçlarına ilişkin yasal düzenlemeleri incelenmiştir. Çalışmamızda ela alınan grup ve kişisel sayfalar içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İnternet tabanlı olan Facebook'un nefret söyleminin yayılmasına olanak tanıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nefret Söylemi, Nefret Suçları, Facebook, Sosyal Medya

ABSTRACT

Together with the advancements in Internet technology, social media, and social networking sites/platforms have gained a place in our daily lives as a conspicuous new phenomenon. In this context, Facebook comes to the fore as it has the highest number of users in social media. Because of that feature, it can probably be seen as the most influential platform. In this study, the impact of Facebook on the production of hate speech and getting into circulation and getting around of hate crimes and usage practices were examined. How and to whom users/actors or groups develop hate speech, and how hate propaganda or extreme speech work are handled by examples. Also, to determine the point differentiation of hate speech and hate crimes, how the legal regulations and the content are about hate speech and hate crimes in Turkey, European Union Law, and the US National Legislation were dwelt on. Groups and personal pages examined in our study were handled by using content analysis. On Facebook-based Facebook, it is concluded that hate speech has the opportunity to spread.

Keywords: Hate Speech, Hate Crimes, Facebook, Social Media

1. GİRİŞ

Antik Çağ medeniyetlerinden günümüze uzanan zaman çizgisinde, insanlar sürekli birbiriyle iletişim halinde olma, çevresinde veya uzak diyarlardaki gelişmelerden haberdar olma isteği adına başlatılan çalışmalar iletişim ve iletişim teknolojilerinin gelişmesine büyük katkılar sağlamıştır. Ateş, duman,

güvercinle haberleşme, doğal afetler, tekerleğin icadı gibi haberleşme serüveni ve gelişmeler, iletişim teknolojilerinin emekleme dönemi olarak yeniliklere temel oluşturmuştur. Bu katkılar ve yeni ihtiyaçlar, iletişim teknolojisinin gelişmesinde büyük pay sahibi olmuştur. Söz konusu iletişim teknolojisi günümüzde sıklıkla kullanılan İnternet tabanlı sosyal paylaşım ağlarıdır. Bu ağları geleneksel ağlardan farklı kılan kullanım pratikleri ve etki alanının genişleyerek devam etmesidir.

Teknoloji ve kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle herhangi bir söylemin toplum içindeki gruplara ve uluslararası coğrafyalara iletilmesi hem daha kolay olmuştur hem de demokrasinin gelişimine katkı sağladığını söyleyebiliriz. Bu katkı ifade özgürlüğünün zaferi olarak görülse de beraberinde kontrol edilmesi güç bilinçli/bilinçsiz nefret söyleminin kitlelerce yeniden üretilmesine neden olabilmektedir. Bu kontrol edilemeyen güç sosyal medyanın diğer türevleriyle daha alanını genişletebilmektedir. Günümüze doğru geldikçe kitle iletişimine yönelik değişim, alışkanlıklar ve yeniliklerin kuşkusuz en önemli buluşu 20.yüzyılın sonu ile 21.yüzyılın başlarına denk gelen İnternet'in bulunması ve her coğrafyada hızlıca yayılıp kullanım alanlarının genişlemesi olmuştur. Sunduğu imkânlar sebebiyle geleneksel medyadan ayrılan İnternet, yazılı ve görsel basın görece olarak etkileyici olmalarının yanı sıra, tek yönlü bir iletişim kurmaları hedefleri konusunda manipülatif olduğu hep düşünülmekte ve tartışılmaktadır. İnternet'in altyapısı oluşturduğu web uygulamalarında ise kullanıcılar arasında çift yönlü ve eşanlı olarak enformasyon akışını gerçekleştirmektedir. Ülkemizde vatandaşlar İnternet'i; çoğunlukla oyun, zaman geçirme, arkadaşlarla sohbet ortamı olarak algılamakta; bilgi paylaşımı, vatandaş gazeteciliği, eğitim alanı olduğu gerçeği göz ardı edilmektedir.

Oysaki siyasal gelişmişlik düzeyi yüksek ülkelerde İnternet sadece bir eğlence aracı değil eğitim, medya, kültür, polita ve ekonomi gibi temel alanlarda gelişme, büyüme ve kolaylıklar düzeneği olarak görülmektedir. Devrim halindeki İnternet, sosyal medya mecralarının ardı ardına hayatımıza girmesiyle kullanım pratikleri ve alanları daha da çeşitlenmiştir. Bu pratikler, dünyadaki hemen her bireyin hayatına dokunmaktadır. *Sosyal medya*, anlık mesaj iletme/alma, sohbet etme, alışveriş yapılan, dünyadaki gelişmeleri ve gündemi an be an takip etmek, bilgiye ulaşmada yegâne mecra haline gelmiştir. Etkileşimin artırması, dünyadaki sınırları ortadan kaldırıp 'Küresel Köy' haline getirmesi, birçok platform alanında bireylerin kullanımına sunulması avantajlar ve kolaylıklar sağlamıştır. Bunların yanı sıra kullanım amaçlarıyla somut olmayan içerik sebebiyle *gri alan dezavantajını* da beraberinde getirmiştir. Sosyal medyada, metin ve içerik üretiminde, ifade biçiminde yaşanan kültürel yozlaşma neticesiyle ortaya çıkan '*nefret söylemi*'nin ve devamındaki '*nefret suçları*'nin kontrolü ve denetlenmesi güç mecranın handikaplı tarafını oluşturmaktadır. Düşünce ve fikir özgürlüğünün tesirsiz ve kimliksiz açıklandığı sosyal medyada, önyargıların, kişisel takıntıların, tarafgirliğin, kırıncı, geri dönülmez ve yapısalcılıktan uzak olması yazınsal davranışların kutuplaştırıcı bir eksene kayması sorunsalını bu alanlarda görmekteyiz.

Sosyal medya ağları, bireylerin fikir, kanaat ve çalışmalarını milyon belki de milyarlarca kullanıcıya paylaşma olanağı sunmaktadır. Bireyselliğin ön planda olduğu, kolektif paylaşma tikel katılım sağlama üzerine inşa edilen sosyal içerikli platformların en bilinen ve en çok kullanılanlarından birisi de Facebook'tur. Facebook veya sosyal medya aracılığıyla insanlar, toplumlar, kurum ve kuruluşlar birbirleriyle iletişime geçebilmekte ve bireyler kendilerini ifade edebilmektedirler. Merak edilen coğrafyalara sanal yolculuk yapılabilmekte, görmediğimiz insanlarla arkadaşlıklar kurulabilmekte ve tanınmış kişileri takip edebilmektedir. Dünyanın bir köşesinde atılan bir tweet, yazılan bir yorum, paylaşılan bir mesaj milyonlarca insana aynı anda ulaşmakta ve farklı/benzer etkiler oluşturabilmektedir. Söz konusu sosyal ağlar üzerinden paylaşılan mesajlarda belki de en rahatsız edici olana ise nefret içerikli mesajlardır.

Nefret Söylemi, kişisel tutum ve düşüncelerin kartopu gibi büyüyerek yayılan sosyal medya ağlarından biri olan Facebook'ta sıklıkla rastlanan sorunsallardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Nefret söylemi içerikli literatür taramasında genel olarak nefretin temelini veya ortaya çıkışında ayrımcılık, önyargı, yabancı karşıtlığı, homofobi, cinsiyetçilik, fanatizm ve aşırı militarist fikirler oluşturmaktadır. Bu çalışmada konuyla ilgili kuramsal bilgiler verilerek, nefret söylemi ve nefret suçlarına ilişkin teorik bir bakış açısı oluşturulmaya çalışılacaktır. Bu bakış açısı Facebook üzerinden elden edilen örneklerle açıklanacaktır. Örnekler içerik analizi yöntemiyle incelenecektir.

2. YÜKSELEN TREND SANAL SOSYALLEŞMENİN ADRESİ: SOSYAL MEDYA

Hem yerel hem ulusal düzlemde geleneksel medyadan yeni medyaya geçiş ve dönüşüm süreci hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. İnternet teknolojisinin; sağıktan eğitime, e-alışverişten dijital yayıncılığa, spordan tekstile, arşiv teknolojisinden endüstriyel üretime çok farklı alanlarda kullanılmasıyla yeni medya kavramının doğuşuna kaynaklık ettiğini söyleyebiliriz. İnternet teknolojisinin gelişmesiyle birlikte kullanılmaya başlanan sosyal medya ağları, özellikle son 20 yılda hemen hemen her yurttaşın cebine kadar girmeyi başarmış durumdadır.

Sosyal ağlar, kişileri birbirine bağlayan web sayfalarıdır (Gönenli & Hürmeriç, 2012, s. 216). Burada kullanıcılar kendi aralarında iletişim ve paylaşımlarda bulunarak sanal gruplar oluşturabilmektedirler. Sosyal ağlarda, kullanıcılar kişisel sayfalar oluşturabilmekte, cinsiyet, doğum tarihi, özel gün, en sevilen film veya beğenilen bir fotoğraf gibi pek çok bilgiyi paylaşabilmektedirler. Yeni medyanın devamı olan sosyal medya ise her geçen gün popülaritesini çok sayıda ve farklı uygulamalarla göstermektedir. YouTube, Facebook, Instagram, Twitter, bloglar, sohbet siteleri ve diğer sosyal medya araçlarında bireyler kendilerini istedikleri kimlikleri yükleyebilir, yüzerini saklayabilir ve sosyal ağları propaganda aracı olarak kullanıp yeni bir medya alanı oluşturabilmektedirler. Oluşturulan alanlarda kullanılan dil ve söylem barış veya yurttaş gazeteciliğine zaman zaman hizmet ederken kimi zaman da nefret söylemine hizmet ettiğini görmekteyiz. Antony Mayfield, sosyal medyanın ön plana çıkan özelliklerinin *katılımcılar, açıklık, konuşma, toplum ve bağlantılılık* olduğunu belirtmektedir. (2018, s. 5).

Mikail Bat ve Beril Akıncı Vural (2010, s. 3352) yaptıkları çalışmalarda ise sosyal medyanın yukarıdaki özelliklere ilaveten *yenilik, kalıcılık, erişilebilirlik ve kullanılrlık* gibi özelliklerin de önem taşıdığını vurgulamaktadırlar. *Yenilik özelliği*, sosyal medyanın geleneksel medyaya oranla daha hızlı ve anlık mesaj paylaşımında avantajlı olması. *Kalıcılık özelliği*, sosyal medyada paylaşılan bilgi, haber, yorum, içerik ve fotoğraflarda düzeltilme, silme veya yeniden düzenlemenin yapılabilir olmasıdır. *Erişilebilirlik özelliği*, sosyal medyanın coğrafi sınır tanımaksızın herkesin kolayca ve az maliyetle ulaşabilir olmasıdır. *Kullanılrlık özelliği* ise sosyal medyanın uzamının gerektirmeyen ve arayüzlerine her katılımcının içerik üretmesine olanak sağlamasıdır.

2.1. Sosyal İçerikli Bir Platform Olan Facebook Uzamı

Sosyal medyanın bir uzamı olan Facebook alanında arkadaşlık, özgürlük, ifade biçimi ve bilindik olmak gibi pek çok kavram yeniden şekillenip anlam kazanmaktadır. Filiz Peltekoğlu'na (2012, s. 7) göre paylaşılan sanal özgürlük, gerçekliğin yeniden anlam kazanması neden olmaktadır. Miş ve miş gibiler gerçek (miş) gibi algılanmaktadır. Facebook ortamında kimliksiz dolaşan kullanıcılar aslında yürüdükleri yerlerde silinmemek üzere ayak izleri bırakmaktadırlar. Facebook gibi sosyal paylaşım platformları, bir taraftan dünyanın farklı köşelerine ulaşabilmenin sağladığı haz, diğer taraftan sınırsız özgürlük ve değişimin bir aracı haline gelmektedir. Başlayan değişim sürecinde kullanıcıların üretim ve tüketim alışkanlıkları değişikliğe uğrayabilmektedir. Çalışmamızın temelini oluşturan ve sosyal medyanın önemli unsurlarından biri olan Facebook aracılığıyla çoğuldan çoğula (many to many) veya bireyden çoğula (one to many) ulaşabilme imkânı sağlamaktadır. Bu imkân Facebook uzamında hipermedya, hiperortam, hipermetinsellik ve etkileşimsellik özellikleriyle oluşturulmaktadır.

2.2. Hipermedya / Hiperortam

Ağ metni veya dijital metin (networked text) olarak tanımlan hipermetin, Yunanca'da "hiper" (hyper) *sözcüğün üstünde, dışında veya ötesinde* anlamlarını taşımaktadır. Hipermetin (hypertext) ise kendisinin "üstünde, ötesinde ya da dışındaki" anlamına gelmekle beraber metinlere linklenmiş (bağlanmış) bir metin türü olarak tanımlanabilir (Lister & vd, 2003, s. 26). Bu bağlamda hipermetinlerin içeriği daha zengin ve çoklu bir yapıya sahiptir. Hipermedya da *hyper* ve *media* kelimelerinin birleşiminden meydana gelmektedir ve medyadan *ötesi, üstünde ve daha fazlası* manasındadır. Bu *üstün ve ötesi* ile anlatılmak istenin 'hiper ortam' kavramıdır. Hiperortam, hipermetni kapsayan bir kavramdır ve hipermetinlerin varoluş koşulu hiperortamlardır (2016, s. 74). Hipermetin ve Hiperortam terimleri, 1945'te ABD'li matematikçi Vannevar Bush, *The Atlantik Monthly* dergisinde kaleme aldığı *As We May Think* isimli makalesinde tasarlanmıştır. Bu kavramların iletişim anlamında ilk kullanımı ise 1960'ların ortalarında Theodore Nelson'a dayandırılmıştır (Narin, 2015, s. 79). Nelson (1965, s. 8) *Literary Machines* isimli eserinde kavramı şu şekilde tanımlamıştır. "Hipermetin: Art arda gelmeyen, ardışık

olmayan yazmadır; dallanıp budaklanan metindir ve okura seçenekler sunar. En iyi interaktif bir ekrandan okunabilir. Yaygın biçimde bilindiği haliyle, linklerle birbirine bağlanan bir dizi metin gövdesidir ve okura farklı okuma pratikleri önerir”. Hipermetin, “art arda gelmeyen yazı” olarak tanımlanabilir (Novruzova, 2012, s. 358). Burda yapıyı düşünceler oluşturmada ve hipermetinlerin oluşturduğu hipermetinsellik de önem arz etmektedir.

2.3. Hipermetinsellik

Hipermetinsellik: İnternet teknolojisiyle paylaşılan metnin, videonun, fotoğrafın ve haberin link ile dolaşıma girmesidir. Bu şekilde bir veriden diğer bir veriye geçilmesine ve yapılmasına olanak sağlamaktadır. Artık okuyucuların da yazar konumuna geçtiği bir alan açılmıştır. Artık bir kitabın ardışık sayfalarını takip etmek yerine farklı organize ve üretim süreçleri ortaya çıkmaktadır. Hipermetinsellik ağ veya arayüz aracılığıyla farklı metinlere, erişimin açık olmasıdır. Hipermetinsellik aslında doğrusal olmayan (non-lineer) link ve etiketlerle açılabilen bir okuryazarlık şeklini ifade etmektedir. Hipermetinselliğin içindeki metinler ve metinlerin yapısı merkezsiz, sınırları belirsiz ve hiyerarşik özelliği yoktur. Dijital mecralarda metin okumaların doğrusallığa ve ardışık okuma biçimine karşı yeni bir okuma biçimi geliştirmektedir. Artık metin, hipermetinsellik özelliğiyle karnavalesk¹ (Bakhtin, 1981) bir yapı özelliklerini almıştır ve diktayı ortadan kalkmaktadır.

2.4. Etkileşimsellik

Etkileşim (interactivity), çok sayıda kullanıcının sanal ortama katılması ile oluşan yeni sanal katılım ortamında kullanıcıların avaturlarının² da etkileşim içinde olduğu ortak bir dünyaya dönüşmesidir (Lievrouw, 2011, s. 15). Etkileşimsellik, çok sayıda insanın katılım ve paylaşımında bulunarak karışıklı eylemleşmesine imkân sunar. Burada birbirine bağlanan yazılım ve linkler arasında, haber, yorum, bilgi, belge, fotoğraf ve her türlü veri iletişimi söz konusudur. Kullanıcılar içerik üretimine katkıda bulunurlar. Dijital ortamlarda çok sayıda sanal kullanıcıların karşılıklı etkileşime geçmesi olarak tanımlanabilir. (Dewdney & Ride, 2006, s. 215).

2.5. Nefret Söylemi ve Çerçevesi

İngilizce’de “nefret içerikli konuşma” şeklinde tanımlanan **hate speech**, Türkçe’de ise **nefret söylemi** (hate discourse) şeklinde anlandırılmaktadır. Doğuşu ve ilk kullanımı pratikleri Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıkan nefret söyleminin uluslararası düzeyde ortak ve net bir tanımı olmamakla birlikte Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi 1997 yılında nefret söylemi için şöyle bir tavsiye kararı almıştır: *İrkçi, nefret, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlüğe dayalı nefret biçimlerini yayan, savunan ya da haklı gösteren her tür ifade biçimidir*” (Akdeniz, 2010:176).

Burada küçük bir parantez açıp konun bağlamı açısından söylem ve ideoloji kavramlarının açıklanması uygun görülmektedir. Etimolojik köken olarak *söylem (discourse)* ‘Söylemek’ten Latince’den dilimize kazandırılmıştır. Latince ‘*discurrere*’ oraya buraya koşuşturma, ‘gidiş-gelişler’, ‘uzaklaşma’, ‘erime’, ‘yayıma’ kelimelerinin muhtelif versiyonlarına karşılık gelmektedir. (Sözen, 1999, s. 19). Foucault’a göre söylem; bir dil pratiğidir. Söylem dil aracılığıyla bilginin üretilmesidir (1987, s. 27).

Eleştirel söylemin en önemli kuramcılarında Teun A. Van Dijk (2003, s. 271) söylemi, toplumsal bir bağlamda dil kullanımının özgül bir metinsel biçimi olarak ele alır. İktidar ve dil arasında bir ilişki olduğunu kabul eder. Bu nedenle Van Dijk, söylemin ideolojiden bağımsız olamayacağını savunmaktadır. Bir analiz yöntemi olarak kullanılan -iktidar-toplum ilişkilerini açıklamada ufuk açıcı olanaklar sunan- söylem, yaygın olarak ‘ideoloji’nin yerini almıştır. İdeolojiler, dil kullanım yoluyla edinilmekte ve dil kullanımı yolu ile aktarılmaktadır (2003, s. 18). İdeolojiyi okumak mesajların görünmeyen/gösterilmeyen art alanını deşifre etmektir. İdeoloji ile söylenmek istenilenleri belirleyen bir kodlama iken, söylem ise iletinin ne söylediğidir.

Foucault, çalışmalarında *söylem* kavramını *ideoloji*’nin yerine dönüşümlü olarak kullanmaktadır (İnal, 1996, s. 58). Daha öz bir anlatımla ideoloji ve söylem birbirinin ikamesi olarak kullanılmaktadır. Ne

¹Karnavalesk, toplumsal baskıyı yok sayan mizah ağırlıklı bir kutlamada, dikte edilen bütün kuralların askıya alınmasıdır.

²Avatar: İnternet’te veya sosyal ağ sitelerinde kullanıcıya tanımlayan ve kişiyi temsil eden fotoğraf veya imge.

söylem'siz ideoloji ne de *ideoloji'siz* bir *söylem* olamayacağını dile getirmektedir. Bu perspektiften bakıldığında nefret söyleminin muğlak/gri tonda olduğunu ve nefret söylem pratiklerinin hoşgörüsüzlük ve önyargılardan beslendiği düşünülmektedir. Burada ön plana çıkan isen nefret söyleminin ne gibi söylemsel pratiklerden üretildiği önem teşkil etmektedir.

Sosyal medya platformlarında kullanıcılar, yeni medyanın etkileşimsellik özelliğiyle 'sanal üretici' konumuna geçtiklerini söyleyebiliriz. Üretilen içeriklerde kullanıcılar, politik, dini, sosyal ve sportif konulara gibi olay ve olgulara yazınsal katkıda bulunup eleştiri yapabilmektedirler. Yeni medya ortamlarında fikirlerin empoze edilebilmesi, sınırsız fikir ve ifade özgürlüğü alanının açık olması kontrolünü de güçleştirmektedir. Burda dikkat edilmesi gereken ise ifade özgürlüğüyle nefret söyleminin karıştırılmamasıdır. Nefret söylemini ifade özgürlüğünün suiistimal edilmiş hali olarak tanımlayan Ozulu'dan (2014, s. 26) hareketle; bu alandaki hukuksal eksiklik de mağduriyetin ve nefret söyleminin artmasına neden olabilmektedir. Giderek dijitalleşin dünyada, nefret söyleminin sınırlarının kontrol altına alınabilmesi yasal düzenlemeleri zorunlu hale gelmektedir.

Söz konusu nefret söylemiyle ilgili yapılan genel tanımlar göz önünü alındığında; nefret söyleminin şiddeti (psikolojik, sosyolojik, ekonomik, toplumsal...) doğrudan doğruya çağırması gerekmemektedir. Söylemle birey, azınlık ve diğer topluluklara, toplumun diğer kesimleriyle eşit yaşamayacakları mesajı verilmektedir. Burada nefret ile nefret söyleminin karıştırılmaması ehemmiyet teşkil etmektedir. Bir olguya veya bir objeye yöneltilen nefret doğal karışılabilirken, ideolojik nefreti barındıran nefret ise tehlikeyi ve ötekileştirmeyi işaret etmektedir. Sıcak veya soğuk günleri sevmemek insani bir tutumken insanları ideolojik olarak ayırıştırma ve kategorilere ayıran söylem geliştirmek ise nefreti üretmektedir. Söylem ve ideolojiden doğan nefret söylemi yaygınlık kazanması halinde nefret suçuna dönüşebilmektedir.

2.6. Tarihsel Gelişimi Bağlamında Nefret Suçu Kavramı

Nefret suçu (hate crime) terimi, John Conyers, Barbara Kennelly ve Mario Biggi tarafından literatüre kazandırılmıştır (Göregenli, 2013, s. 71). Kavramın ilk kullanılması ise 1986 yılında New York eyaletinde bazı beyaz öğrencilerin Afro-Amerikalı bir insana karşı yaptıkları ırkçı saldırın haberlere konu olmasıyla gündemi gelmiştir. Nefret suçu, bu olaydan sonra Amerika ve batı Avrupa'da hızla yaygınlık kazanmaya başladı (Uslu, 2013, s. 186). Bu yaygınlık nefret söylemi ve suçlarını düzenleyen yasa taleplerini de beraberinde getirmiştir. Nefret suçu, görece yakın zamanda yaşanan bir olay sonucu gündeme taşınmasından, ülkelerin hukuk sistemlerinde konvansiyonel bir suç olmadığından ve tanımlanma süreci -özellikle toplumsal paylaşım ağlarının (Facebook, Instagram, Twitter) kullanılmaya başlamasıyla- devam ettiğinden net ve tek tanımdan bahsetmek mümkün değildir. Nefret suçunun psikolojik, hukuki ve sosyo-kültürel olmak üzere farklı perspektiflerden tanımları yapılmaktadır.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından nefret suçu şu şekilde tanımlanmaktadır: *"Mağdurun, mülkün ya da işlenen suçun hedefinin gerçek ya da hissedilen ırk, etnik, ulusal köken, dil, renk, din, cinsiyet, yaş, zihinsel ya da fiziksel engelli, cinsel yönelim veya diğer benzer faktörlere dayalı olarak benzer özellikler taşıyan bir grupta gerçek ya da öyle algılanan bağlantısı, ilgisi, bağlılığı, desteği ya da üyeliği nedeniyle seçildiği kişilere veya mala karşı işlenen her türlü suçtur"*.

Ayşe Kaymak'a (2010, s. 252-282) göre, Türkiye'de etnik ve dini kimlikleri nedeniyle nefret söylemine maruz kalan ve bu nedenle de nefret suçlarının mağduru olan gruplar arasında Ermenilerin, Kürtlerin ve Alevilerin başta geldiği rahatlıkla söylenebilir. Bu noktada nefret söyleminin belli başlı etnik grupların hedef alındığını belirtmektedir Nefret suçun ortaya koyabilmek için suç ve nefret saikinin bulunması gerekmektedir.

Nefret suçu = Suç + Nefret (Saiki) Motivasyonu biçiminde öz olarak tanımlanabilir (Özsoy, 2011, s. 9). Suçun şartının oluşmasında anayasada açıkça belirtilmiş olması gerekli görülmektedir. Çünkü ceza yasada herhangi bir yaptırıma bağlanmış değilse suçun varlığından bahsedilemez. Burda önemli olan başka bir konu ise nefret saikinin olması gerekmektedir. Ayrıca işlenmiş olan suçun hangi saikle işlendiğini tespit edilmesi kısmı da önem arz etmektedir. Emeni bir vatandaşa karşı işlenen yaralama eyleminde, fail yaralamayı gerçekleştirirken yaraladığı yurtaşını Ermeni olduğu için mi gerçekleştiriyor yoksa gasp saldırı amaçlı mı yapıyor? Eğer fail, etnik kimliğine yönelik yapıyorsa nefret suçu kategorisine girmektedir. Sadece gasp amaçlı yapıyorsa nefret suçundan bahsedemeyiz.

1990 yılında ABD’de Nefret Suçları İstatistik Kanunu’na (**Hate Crime Statistics Act**) göre nefret suçu: Irk, din, cinsel yönelim veya etnik kökene dayalı önyargıya dair izlerin belirgin olarak suça uygun biçimlerde ortaya çıktığı; kasten insan öldürme, tecavüz, nitelikli saldırı, adi saldırı, tehdit, hırsızlık, mala yönelik tahrip etme ve zarar verme veya vandalizm suçlarıdır” olarak tanımlanmaktadır.

Nefret suçunun biri ihtiyari veya esnek diğer ikisinin yapısal şeklinde 3 ayırt edici özelliği söz konusudur. *Mağdurun Kimliği*: Mağdurun bireysel değil, herhangi bir zümreye veya gruba ait olduğu ve öyle sanıldığı için hedef seçilmesi. *Failin Önyargısı*: Failin nefret düşüncesi ve söz konusu grup veya kimliğe yönelik önyargılarla eylemi gerçekleştirmesi. *Korunan Grup Listesi*: Genellikle zayıf veya azınlıkta olduğu düşüncesiyle koruma altına alınan grupların kimliklerini listelenmiş veya tanımlanmış olması (Uslu, 2013, s. 188).

2.7. Ulusal ve Uluslararası Arenada Nefret Söylemi ve Nefret Suçlarına İlişkin Yasal Düzenlemeler

Nefret suçunun çıkış kaynağı olan ABD başta olmak üzere, Avrupa ülkelerinde ve farklı kıtalardaki bazı ülkelerde nefret söylemi ve suçuna dair birtakım yasal düzenlemeler açık, net ve ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Nefret suçları olarak ilk yasa 1978’de Kaliforniya’da yürürlüğe girmiştir. 190/2’de yapılan değişiklik ile insan öldürme suçunun “*ırk, dinsel inanç, ten rengi ve etnik köken*” şeklindeki dört ayrı nefret saiki ile işlenmesi cezayı ağırlaştıran bir nitelikli hal, diğer bir ifadeyle bir “ağırlaştırıcı sebep” olarak düzenlenmiştir (Thomas, 2009, s. 253). Washington DC eyaletinde ise nefret suçuna yönelik yasal düzenlemede “failin söz konusu eyleminin mağdurun ırkı, rengi, dini, ulusal kökeni, cinsiyeti, yaşı, medeni hali, dış görünüşü, cinsel yönelimi, engeli veya cinsiyeti sebebiyle seçtiği ve bir kişi veya mülkiyete karşı işlenen cezai bir eylem” (Shively, 2005, s. 17) olarak tanımlanmaktadır.

Birleşik Krallık’ ta 1993’te kabul edilen “Suç ve Düzensizlik Yasası” (Crime and Disorder Act) bölgedeki ilk nefret suçları yasası olma özelliği taşımaktadır. Yasanın 28-32. maddelerinde yaralama, bedensel zarar verme, taciz, tehdit gibi suçların mağdurun ırkına duyulan bir nefret/önyargı saikiyle işlenmiş olması halinde, faile uygulanacak olan cezanın her bir suçun niteliği ile orantılı olarak belirlenen miktarlarda ağırlaştırılması esası belirlenmiştir (Sınır, 2013, s. 1277-1278).

Almanya Ceza Kanunu’nda 130.maddesi nefret söylemi ve suçunun cezasını ortaya koyarak şu şekilde açıkça ifade edilmektedir. “*Her kim, kamu barışını bozmaya elverişli bir şekilde, halkı halkın diğer bazı kesimlerin aleyhine kine tahrik eder veya halkın bazı kesimlerine sövmek suretiyle, onları kötü maksatla küçük düşürerek veya iftiradan bulunarak başkalarının insanlık onuruna saldırıda bulunursa, 3 aydan 5 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır*” (Karadeniz, 2014).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 12 nolu protokolü 1. maddesinde, yasa ile öngörülmuş tüm haklardan yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusla veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensup olma, servet, doğum veya herhangi bir diğer statü bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır. Hiç kimse hangisi olursa olsun hiçbir kamu makamı tarafından ayrıma maruz bırakılamaz” denilerek vatandaşların ve devletin ayırım yapmaması hukukla teminat altına alınmıştır. Nefret söylemi ve suçu ile ilgili yasal düzenlemeler yapılırken ifade özgürlüğünün de sınırlarının aslında belirlenmesi suçun tespitini kolaylaştıracaktır. Uluslararası arenada ifade özgürlüğü, nefret söylemi ve suçuna yönelik yasal düzenlemeler bulunurken Türk Cumhuriyet Anayasası’nda nefret söylemiyle ilgili spesifik bir düzenleme (Ozulu, 2014, s. 26) ve nefret suçuyla ilgili özel bir kanun (Demirbaş, 2017, s. 2700) bulunmamakla birlikte Türk Ceza Kanunu’nun nefret suçlarıyla bağlantı kurulabilecek bazı maddeleri bulunmaktadır.

Mevcut Ceza Kanunundaki 216. madde de özellikle ifade özgürlüğü noktasında dikkat alınması gereken maddelerden birisidir. “Madde 216: “Halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik eden kimse, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın tehlikenin ortaya çıkması halinde bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

Vestal, nefret söylemi ve suçlarına yönelik yasal düzenlemelerin yetersiz ve eksik olduğu ülkelerdeki yönetimi “toleranssızlığı tolere etmek” olarak tanımlamaktadır. Buradan yola çıkarak gerekli yasal

düzenlemeler yapılmadığı takdirde nefret söylemi ve nefret dilinin açtığı alanda nefret suçlarının da o oranda artacağı ve meşrulaştırılacağı düşünülmektedir.

12 Eylül 2016 tarihinde İstanbul'da toplu taşımada Ayşegül Terzi isimli vatandaşı şort giydiği için darp etmekten yargılanan Abdullah Çakıroğlu, 7 Eylül 2017'de Yargıtay 18. Ceza Dairesi tarafından "basit yaralama" ve 122. maddeye göre "inanç, düşünce veya kanaatlerinden kaynaklanan yaşam tarzına ilişkin tercihlerine müdahale" suçundan 3 yıl 10 ay hapis cezası ile cezalandırıldı. Çakıroğlu'nun mahkemede kendini savunurken ki - "Devletimizin kırmızı çizgisini bilmek istiyorum. Burası Türkiye ve burası bir İslam ülkesi. Zaten gayrimüslim oldukları anlaşılmıştır. Beni tahrik ettiler. İlaçları alamamanın etkisi de vardır"³ sözleri üzerinde düşünülmesi ve çözüm bulunması gereken sosyolojik bir durumdur. Yakın zamanda yaşanan bu olay ve yargılama sürecinde mahkemenin verdiği karar nefret suçlarının tanımlanması ve belirginleşmesi açısından milat olarak değerlendirilebilir.

2.8. Söylem Ya Da Nefret İnce Bir Nüans: Nefret Söylemi ve Nefret Suçlarının Ayrımı

Çoğu zaman birbirine karıştırılan ve birbirinin ikamesi gibi değerlendirilen nefret söylemi ve nefret suçu kavramları aslında birbirinden beslenmesine rağmen farklı iki kavramdır ve süreklilik arz eden söylem/ideoloji, nefret suçlarının oluşmasına zemin hazırlayabilmektedir. Nefret söylemi, aslında içinde potansiyel nefreti barındırmakta ve şiddetin altyapısı oluşturmaktadır (Şensever, 2012, s. 10-11). Söz konusu söylemin ve nefretin ayırt edilebilmesi için muhakkak ilgili mevzuata bakılarak suç teşkil edip etmediği detaylıca incelenmelidir. Nefret suçundan söz edebilmek için bazı eylemlerin oluşması gerekmektedir. Nefret söylemi hukuki çerçevede suç teşkil etmediği gibi nefret suçlarında ise bazı fiiller söz konusudur. Taciz, fiziksel müdahale/saldırı, kundaqlama, mezarlığın tahrip edilmesi gibi eylemler içerisinde nefret suçu taşıyabilirler.

Gerçekleştirilen eylemin bireye veya topluma yapılırken herhangi ayırt edici bir özelliğine (ırk, dil, mezhep, cinsel kimlik) yönelik olup olmadığı burada önem arz etmektedir. Nefret suçlarında, önyargı saiki olmasa dahi, işlenen fiil suç teşkil etmekte iken, nefret söyleminin suç olarak düzenlendiği hallerde, önyargı saikinden bağımsız olarak fiili cezalandırmak mümkün değildir (İnceoğlu, 2012, s. 107). Nefret suçunu tespit ve karar verme pratiğinde temel 2 soru sorulabilir (kaosgl.org, 2018):

1- Suç teşkil eden bir fiil var mı?

2- Nefret saiki mevcut mu?

Yukarıdaki iki koşul net olarak mevcut ise nefret suçu da söz konusudur. İlk şartın varlığının tespitinde mevcut ülkenin Ceza Kanunu'nda gerçekleştirilen eylemin bir müeyyide ile cezalandırılıp cezalandırılmadığıyla netlik kazanır. Eğer eylem kanunla ceza verilen eylemlerdense ilk koşulun gerçekleştiğini göstermektedir. İkinci koşul yani nefret saikinin tespitinde ise durum daha farklıdır. (kaosgl.org, 2018). Buradaki kriter ise yine eylemin önyargılarla belirli bir ırka, zümreye, cinsel kimliğe, azınlıklara ve kendisinden farklı olduğu gerekçesiyle gerçekleştirilmesidir. Yapılan kavramsal bilgi tanımlarının ışığı çerçevesinde nefretin ne gibi pratiklerle oluşturulup üretildiği önem arz etmektedir.

3. YÖNTEM VE ÖRNEKLEM

Nefret söylemi ve nefret suçunun detaylı açıklanması, nefret söylemi ve suçu arasındaki farkın net ve açık bir şekilde belirlenmesi ayrıca bir sosyal paylaşım ağı olan Facebook'un kullanım pratiklerinin nefret söyleminde nasıl kullanıldığının anlaşılması konun bütünlüğü açısından önem arz etmektedir. Çalışmamızda Facebook sayfası üzerinde kullanıcıların veya gruptaki bireylerin paylaştıkları yazılar, yorumları, bilgiler kullandıkları fotoğraflar ve resimler çalışmamızın örneklem grubunu oluşturmaktadır. Bu örneklerin incelenmesinde ise içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

3.1. İçerik Analizi Yöntemi

³ [http://www.milliyet.com.tr/hemsire-aysegul-terzi-davasinda-gundem-2515154/\(09.05.2018\)](http://www.milliyet.com.tr/hemsire-aysegul-terzi-davasinda-gundem-2515154/(09.05.2018)).

İçerik analizi, akademik çalışmalarda özellikle sosyal bilimler alanında fazlaca tercih edilen araştırma yöntemlerinden birisidir. İçerik analizi; gazetecilik, iletişim, siyaset bilimi ve sosyoloji gibi farklı disiplinlerde kullanılan araştırma yöntemlerindedir.

Yöntemde temel olarak davranışları bire bir izlemem/gözlemekten ziyade iletişim kanallarından, kitap, dergi, gazete nüshaları, televizyon yayınları film içerikleri- çözümlenmeye dayanır (Öğülmüş, 1991, s. 213-216). 16.yüzyılda ilk uygulamaları görülen içerik analizi yöntemi gazetelerin incelenmesinde kullanılmıştır. Tam olarak uygulanması ise ABD’de 20.yüzyılda yine gazeteler üzerinde yapılan çalışmalardır (Aziz, 1990, s. 105-106). İçerik çözümlenmesi, ele alınan konu içeriğinin sistematik ve tarafsız bir şekilde sayısal olarak tanımlama yapan araştırma tekniklerinden birisidir. İçerik çözümlenmesinde araştırılmak istenen konu hakkında ölçütlerinin açık, net ve istatistiksel çözümlenme metodu bakımından geçerli olmasıdır (Fiske, 2014, s. 214). İçerik çözümlenmesinde araştırılan konunun ve içeriğinin nesnel, doğrulanabilir ve ölçülebilir olması gerekmektedir. İçerik çözümlenmesi, nicel veri ve bilgilerden hareket ederek nitel sonuçlara ulaşmayı hedeflemektedir. Mevcut verileri özetleme, karşılaştırma, yeniden okuyup değerlendirmek ve standardize etmek tekniğidir. Sunulan fikir, bilgi ve yazıların ne gösterdiğinden ziyade neyi göstermediği ve satır arası okumalarda görülmeyenin gün ışığına çıkarılmasıdır (Kaya, 2018, s. 390).

4. BULGULAR VE YORUM

Son verilere göre Facebook dünyada 2.17 milyar⁴ Türkiye’de ise 51 milyon⁵ istatistikleri/kullanıcısı bulunmaktadır. Türkiye, dünya kullanıcı sıralamasında ise 9.sırada yer almaktadır⁶. Bir sosyal paylaşım ağı olarak dünyadaki bütün coğrafi çizgileri birbirine bağlayan Facebook özelinde serbest yazım olması, paylaşılan yazı, haber, fotoğraf, video, yorum ve paylaşılan diğer kaynaklar söz konusu ağda serbestliğe ve denetimsizlik sorunsalını ortaya çıkarmaktadır. Facebook ortamındaki paylaşımlar dikkate alındığında başta dini ve etnik azınlıklar, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimi farklı olanlara yönelik üretilen nefret içeriklerinin dolaşıma sokulduğu görülmektedir. Bu sebeple Facebook ağı üzerinde nefret söyleminin nasıl işlendiği ve dolaşıma girdiğine yönelik yapılan bu çalışmada elde edilen bulgular üç ana başlık altında toplanmıştır. İlk olarak cinsiyetçi ve homofobik, ikinci olarak mezhepleri ve dinleri hedef alan ve son olarak da etnik, ırkçı ve milliyetçi nefret söylemlerinin nasıl olduğu örneklerle ele alınmıştır.

4.1. Cinsiyetçi ve Homofobik Nefret Söylemi

Yayımlı özelliğine sahip olan yeni medya ortamları geleneksel medyadan farklı olarak kullanıcılara üreticilikten üreticiliğe geçmesine ortamlar ve yeni alanlar oluşturmaktadır. İçeriği üretiminde özellikle siyasal, cinsel kimliğe, azınlıklara, etnisiteye karşı hakaret ve aşağılama içeren yargıların, yorumların ve video paylaşımlarının dolaşıma girmesi diğer kullanıcılar tarafından etiketlenip nefretin sosyal medya ağı üzerinde çoğalmasına neden olurken, şiddeti de körüklediği düşünülmektedir.

KaosGL Derneği’nin 2017 Medya İzleme Raporu’na göre⁷ medya; homofobik, transfobik ve ayrımcıdır. Sosyal ve görsel medyada lezbiyen, gay, biseksüel, travesti ve transseksüel (LGBTT) bireyler; suçla ilişkili, cinsel nesne olarak karikatürize edildiği veya eşcinselliğe ilişkin önyargılar olduğu saptanmıştır. Rapora göre, 2017’de yazılı basında LGBTİ’leri konu alan bütün metinlerin yüzde 28’inde nefret söylemi geliştirildiği tespit edilmiştir. Ayrıca 373 metinde ise LGBTİ’lerin örgütlenmesi ve ifade özgürlüğü hedef alındığı belirtilmektedir.

Facebook özelinde ‘eşcinseller’, ‘gayler’ ve ‘lezbiyenler’ ile ilgili nefret söylemleri dikkate alınarak yapılan incelemelerde; cinsiyetçi ve homofobik söyleme sahip pek çok grup sayfasıyla karşılaşılmıştır.⁸ Bu grupların pek çoğunun, LGBTT bireylerini ötekileştirmek/aşağılatmak için ‘*ibne*’ kelimesinin kullanıldığı görülmüştür. 442 kişinin beğendiği ve yüzlerce nefret söylemini içeren yorumların yapıldığı ‘‘Tüm ZamanLaRın BiR NumaRaLı O.Ç AbDuLLaH ÖcaLan Dien Kaç KişiYiz!!!’’⁹ adlı grubun profil

⁴ <https://dijilopedi.com/2018-internet-kullanimi-ve-sosyal-medya-istatistikleri/facebook-2018-istatistikleri//10.08.2018>.

⁵ <https://dijilopedi.com/2018-turkiye-internet-kullanim-ve-sosyal-medya/02.08.2018>.

⁶ <https://dijilopedi.com/2018-internet-kullanimi-ve-sosyal-medya-istatistikleri/10.08.2018>.

⁷ http://www.kaosgldernege.org/resim/yayin/dl/medya%20izleme%20rapor_kucuk.pdf (15.08.2018).

⁸ Adı geçen grup isimleri ve yazıları, değişiklik yapılmadan aynen verilmiştir.

⁹ <https://www.facebook.com/T%C3%BCm-ZamanLaR%C4%B1n-BiR-NumaRaLı-O.Ç-AbDuLLaH-ÖcaLan-Dien-Kaç-KişiYiz-118501944833309/> (11.05.2018).

bölümünde siyah tişört giydirilmiş ve bu siyah tişört üzerinde yine Abdullah Öcalan'ın resmi yer almaktadır. Bu resmin üstünde ise "Gay İster" yazısı bulunmaktadır. Ayrıca grup sayfasının açıklama bölümünde ise "abdullah ocelan ibnesi" şeklinde bir yazı bulunmaktadır. Abdullah Öcalan'a duyulan nefret, toplum içinde sevilmeyen ve dışlanan farklı bir gruba, eşcinsellere yönelik nefret söylemi yapılarak dile getirilmiştir. Facebook'ta eşcinselleri veya nefret edilen kişi veya grupları aşağılamak amacıyla kurulan, homofobik söyleme sahip pek çok grup mevcut. Bu gruplar önyargı ve genellemelerle oluşturdukları söylemlerini bu ortamlarda açıkça dolaşıma sokmaktadır.

4.2. Mezhepleri ve Dinleri Hedef Alan Nefret Söylemi

Türkiye'de yapılan *Farklı Kimliklere ve Yahudilere Bakış Açısı Araştırması*¹⁰ konulu çalışma, farklı inanç ve mezhepler karışı dışlamanın ve önyargının olduğunu göstermektedir. Araştırma verilerine göre; Hristiyanların yüzde 21'i, Yahudi ve Musevilerin yüzde 25'i, Alevilerin yüzde 26'sı, Ateistlerin yüzde 37'si *Kimlik ve Köken Nedeniyle Dışlanma Algısına* maruz kalmaktadır. Ayrıca Rum ve Ermenilerin yüzde 47'si, Yahudilerin ise yüzde 48'inin Türkiye Cumhuriyetine bağlı olmadığı düşünülmektedir.¹¹ Facebook özelinde yapılan araştırmada da, farklı mezhep ve dine sahip birey ve topluluklara karşı nefret söylemi üretildiği ve farklı grup ve kişilerin katılımıyla yayıldığı görülmektedir. Haziran 2010 yılında kurulan "*Kahrolsun Şerefsiz İsrail !!! Hedef 1 Milyon Haydi Müslüman Kardeşlerim...Kahrolsun-İsrail-Hedef-1-Milyon-Haydi*"¹² adlı topluluk, bütün kullanıcılara açık olan sayfasında, profil resmi olarak İsrail bayrağı yakılırken çekilmiş görsele yer vermektedir. Başka bir görselde ise yine İsrail bayrağının üstü siyah çizgilerle çizilerek bayrağın üzerine "*şerefsiz!!!kahpe!!!*" şeklinde yazılmaktadır. Yine bu grubun oluşturduğu sayfada "*Hedef 1 Milyon Müslüman Kardeşlerim*" kampanyası başlatılarak İsrail ürünleri boykot edilmektedir. Boykot afişindeki görselde ise "BEBEK KATİLİ İŞGALCİ İSRAİL VE AMERİKA'NIN MALİ KAYNAKLARIN BOYKOT ET!" yazısı yer almaktadır. Bu grubun geliştirdiği nefret söylemine yaklaşık 300 destek yorumu gelmiştir.

Y. K.¹³ isimli kullanıcı, İsrail'in ABD Başkanı Donald Trump ile birlikte Kudüs'ü başkent ilan etmesinin ardından sosyal medyada İsrail devletine yapılan eleştiriler etnik kimlik üzerinde "ŞEREFSİZ YAHUDİ TERÖRİSTLER. KAHROLSUN İSRAİL" etiketiyle bir alan açmıştır. Bu etikette İsrail devletinin siyasal politikalarına gösterilen tepkiler bir millet Yahudiler üzerinden nefret dilliyile gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. 16 üyeli "KAHROLSUN YAHUDİLER&ERMENİLER YAŞASIN MÜSLÜMAN TÜRK MİLLETİ"¹⁴ grubu üyelerinin Yahudi milletine karşı başlattığı nefret, farklı kişilerden gelen yüzlerce benzer yorumlarla desteklenmektedir. Ayrıca grubun sayfasında İsrail bayrağı üzerine Hitler fotoğrafı ve Nazi bayrağı ile birleştirilerek bir görsel paylaşılmıştır. Bu görsel eklenen "ŞEREFSİZ İSRAİL'İ ŞİDDETLE KINIYOR" etiketi eklenmiş ve yine Yahudileri hedef alan rahatsız edici, can sıkıcı ve ayrıştırıcı yorumlar eklenmiştir. İncelenen kişisel ve topluluk sayfalarında yapılan yorum ve paylaşılan görsellerde İsrail üzerinden Yahudilere karşı düşmanlık söyleminin körüklendiği ve ötekileştireci bir retorik kullanıldığı açıkça görülmektedir.

4.3. Etnik, Irkçı ve Milliyetçi Nefret Söylemi

Facebook paylaşım ağında "Kürt", "Ermeni" gibi kelimeler yazılarak yapılan taramada karşımıza Kürt etnik grubuna ait sayfalarla birlikte çok fazla nefret grupları da çıkmaktadır. "*Milli İradene Sahip Çık*" adlı grup, kapak sayfasında Türkiye haritası, Türk bayrağı, Atatürk'ün fotoğrafları, birtakım görüntü ve simgesel göstergelere yer vermektedir. Bu göstergeler üzerinden ırka, soya yönelik nefret söylemlerinin üretildiği görülmektedir. Söz konusu grubun üyesi olan Selçukl'in duvar bölümünde yer alan yorum, ırkçı tutuma örnek verilebilir. "*küçükte olsa içinde sadece türklerin olduğu bir türk devletimizin olmasını çok isterdim. dışardan evlenmek yasak olacak, ülke dışından kimseye vatandaşlık verilmeyecek, türk harici kimseye taşınmaz verilmeyecek bir devletimizin olmasını çok isterdim. dünya içinde türklere kuzu gibi değil aslan gibi bakılması değerlendirilmesi için bunlar şart bence*". 735 kişinin beğendiği ve desteklediği "Kahrolsun İsrail Ve Yahudi"¹⁵ adlı grup ise isminden de anlaşılacağı üzere direkt

¹⁰<https://m.bianet.org/biamaag/toplum/171410-yahudi-dusmani-oldugunuzu-dusunuyor-musunuz> (12.10.2017)

¹¹ Avrupa Komisyonu Türkiye Deklarasyonu ve Beyoğlu Musevi Hahamhane tarafından gerçekleştirilmiş ve 30.09.2009 tarihli Milliyet gazetesinde yayınlanmıştır.

¹²www.facebook.com/search/str/%E2%80%98E2%80%98Kahrolsun+%C5%9Eerefsiz+%C4(20.07.2018).

¹³ <https://www.facebook.com/search/top/?q=yahudi%20kahrolsun> (27.07.2018).

¹⁴ [https://www.facebook.com/Kahrolsun-%C5%9Eerefsiz-%C4%B0sraiL-130934283590090/\(07.15.2018\)](https://www.facebook.com/Kahrolsun-%C5%9Eerefsiz-%C4%B0sraiL-130934283590090/(07.15.2018)).

¹⁵ <https://www.facebook.com/KAHROLSUN-%C4%B0SRA%C4%B0L-215272015162392/> (27.06.2018).

Yahudileri ve İsrail'i hedef alan nefret söylemleri ürettiği görülmektedir. Gruba ait sayfada İsrail Bayrağının üstü kırmızı 'X' sembolü ile çizilerek Yahudi ve İsrail'e karşı nefret söylemi içeren yorumlar yazılmaktadır. Bu yorumlarda stigma, zenofobi ve önyargıya dayalı söylemsel pratikler üretildiği görülmektedir. Facebook üzerinde nefret söylemine yönelik yapılan araştırmada yukarıdaki nefret içerikli grup ve kişisel sayfalara benzer örnekleri arttırmak mümkündür. Çalışmamızı destekleyen ve ön plana çıktığı düşünülen birkaç örnek üzerinde durulmuştur. Türkiye'de ve dünyada nefret söylemi ve nefret suçları kapsamında yaşana ve hafızalarda yer edinen bazı önemli olaylar yaşanmıştır.

22 Temmuz 2018'de Türk asıllı Alman futbolcu Mesut Özil¹⁶, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile fotoğraf çektirmesi sonrasında göçmenlik üzerinden gördüğü ırkçı tepkiler nedeniyle Almanya Milli Takımı'nı bıraktığını açıkladı.¹⁷

AGOS gazetesi Genel Yayın Yönetmen Hrant Dink 19 Ocak 2007 yılında Ermeni olduğu gerekçesiyle öldürülmesi. Cinayeti işleyen Ogün Samast'ın cinayet sonrası: "Bir Ermeni'yi öldürdüm" sözleri nefret suçunun en açık örnekleri olarak hafızamıza yer aldığı yadsınmaz örneklerinden sadece biridir. Yine aynı yıl 3 ay sonra 18 Nisan'da İncil dağıttıkları gerekçe gösterilerek Zirve Yayınevinde çalışan 3 kişi, öldürülmesi.

Barcelonalı futbolcu Daniel Alves'e 2013 Nisan'da oynanan Barcelona-Villarreal maçında tribünlerden muz uzatılması. NBA Ligi'nde Los Angeles Clippers takımının sahibi Donald Sterling'in olduğu iddia edilen nefret ve ırkçı söylemlerin yer aldığı ses kaydının ortaya çıkması. 2014 Aralık ayında Van'da oynanan Van Büyükşehir Belediyespor - Bergama Belediyespor maçında Bergamalı futbolcu Gökhan Çetinus'un gol sonrası asker selamı vermesi sonrasında ortaya konulan tepkiler ve 2016'da toplu taşımda tekmelenen Ayşegül Terzi olayı nefret söyleminin ve suçlarının geldiği ciddi boyutları göstermektedir.

5. SONUÇ

Toplumsal tabanı olan nefret söyleminin, paylaşım coğrafyası geniş ve sınırları olmayan Facebook ağı üzerinden üretildiği ve sanal ortamın etkileşimli özelliği bunda önemli pay sahibi olduğu hem daha önce yapılan araştırmalarda hem de çalışmamızda ortaya konulmaktadır. Facebook'un hipermedya/hiperortam, hipermetinsellik ve etkileşimsellik özellikleri nefret söylemini daha geniş coğrafyalara daha hızlı ve çok kısa sürede yayılmasına ortam hazırlayarak etki alanını da genişletmektedir.

Facebook platformunda paylaşılan haberler, yazılar, yorumlar, görseller ve videolar milyonlar tarafından yorumlanması ve ekleme/çıkarma yapılarak kartopu gibi büyümesi nefret söylemini üretiminin çoğalmasına imkân tanırken, nefret suçlarının da temelini oluşturmakta olduğunu söyleyebiliriz.

Dikkatlerden kaçmaması gereken bir mesele ise Facebook özelinde üretilen mesajların mikro toplumsal ilişkilere olan etkileridir. Verilen mesajın arkadaşlarının göreceği şekilde inşa edilmesi bireylerin gerçek düşüncelerinin ve gerçek karakterlerinin sanal kimlik üzerinden tanınmasına neden olmaktadır. Bu durum sanal mecralarda gerçekliğin aranmasıyla sonuçlanmaktadır. Özellikle son 10 yılda medyanın, yapılan operasyonlarda şehit düşen askerlerin cenazelerinin üzerinden yükselişe geçen milliyetçiliği popülerize etmesi, milliyetçiliğe yeni bir kıyafet giydirilmiş ve yeni anlamlar yüklemiştir. Geleneksel medyanın milliyetçiliğe yeniden şekillendirmesi ülkenin farklı bölgelerinde "linç ve nefret kültürü"nü tetiklediği düşünülmektedir. Reyting kaygısıyla şova dönüştürülen haberlerle medya "ırkçılığı" yeniden ürettiğini söyleyebiliriz. Geleneksel medyada sıradanlaştırılan nefret söyleminin hem Facebook'a hem de diğer sosyal medya mecralarına sirayet ettiğini ve nefret söyleminin giderek kanıksanmakta ve doğallaştırılmakta olduğunu söyleyebiliriz.

Sosyal paylaşım mecralarının denetimden uzak, filtreleme gibi temel özelliklerden yoksun olması, kullanıcıların içerik üretiminde her düşüncesini yazabilmesi ve istediği yorumda bulunarak dilediği gibi

¹⁶ <https://www.trthaber.com/haber/gundem/birakti-376552.html> (22.07.2018).

¹⁷ <https://www.haberturk.com/mesut-ozil-milli-takimi-birakti-2070262> (22.07.2018).

paylaşımında bulunması, nefret söylemine zemin hazırlayarak yayılmasını kolaylaştırdığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alğan, T. C., & Şensever, F. L. (2010). Ulusal Basında Nefret Suçları: 10 Yılda 10 Örnek. İstanbul: Sosyal Değişim Derneği.
- Arogundade, O. (2011). "Xenophobia: Carl Jung Perspective". Osun State: IFE Psychologia.
- Atalay, H. (2009). Psikiyatride Stigma. Psikeart Dergisi (2).
- Aygül, E. (2010). "Facebook'ta Nefret Söyleminin Üretilmesi ve Dolayım Sokulması". E. Aygül, A. Akın, A. Kaymak, & M. Binark içinde, Yeni Medyada Nefret Söylemi (s. 95-140). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Aygül, E. (2013). Yeni Medyada Nefret Söyleminin Üretimi: Bir Toplumsal Paylaşım Ağı Olarak Facebook Örneği. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aziz, A. (2008). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri. Ankara: Nobel Yayınları.
- Aziz, A. (1990). Araştırma Yöntemleri-Teknikleri ve İletişim. . Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi.
- Baban, E. (2012). Mc Luhan ve Baudrillard'ın Penceresinden Sosyal Medyanın Etkisi: İfadenin etkisi Gözetlenen Toplum ve Kayıp Kimlik Sendromu. T. Kara, & E. Özgen içinde, Sosyal Medya Akademi. Beta Basım A.Ş.
- Bakhtin, M. (1981). The Dialogic Imagination. Austin, Texas: University of Texas Press.
- Bat, M., & Vural, B. A. (2010). Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma. Journal of Yasar University, 5(20), 3352.
- Binark, M. (2013). Yeni Medya Kullanımının Etkileri. M. C. Öztürk içinde, Dijital İletişim ve Yeni Medya. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Binark, M., & Löker, K. (2011). Sivil Toplum Örgütleri İçin Bilişim Rehberi. Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi.
- Boyle, K. (2010). Nefret Söylemi Kontrolü: Uluslararası Standartlar Türkiye'den Neler İstiyor? K. Boyle, A. Çavdar, & A. B. Yıldırım (Dü) içinde, Nefret Suçları ve Nefret Söylemi (s. 63-70). İstanbul: Uluslararası Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Bulunmaz, B. (2015). Yeni Medya Eski Medyaya Karşı: Savaşı Kim Kazandı Ya Da Kim Kazanacak. Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi(7).
- Demirbaş, T. (2017). Nefret Söylemi ve Nefret Suçları. Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Dergisi(Özel Sayısı), 2693.
- Dewdney, A., & Ride, P. (2006). The New Media Handbook. New York: Routledge.
- Dikener, O. (2010). İnternet Reklamcılığında Web Tasarımı. Konya: Aybil Yayıncılık.
- Fiske, J. (2014). İletişim Çalışmalarına Giriş. (S. İrvan, Çev.) Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Foucault, M. (1987). Söylemin Düzeni. (T. Ilgaz, Çev.) İstanbul: Hil Yayınları.
- Gezginci, G. (2016). Dijital Yayıncılıkta Hipermetin Yazarlığı Sorunu. 5.Uluslararası Matbaa Teknolojileri Sempozyumu.
- Gönenli, G., & Hürmeriç, P. (2012). Sosyal Medya: Bir Alan Çalışması Olarak Facebook Kullanımı. T. Kara, & E. Özgen içinde, Sosyal Medya Akademi. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

- Göregenli, M. (2013). Temel Kavramlar: Önyargılar, Özcü İnanışlar ve Ayrımcılık. M. Göregenli, & M. Çınar (Dü.) içinde, Medya ve Nefret Söylemi Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar (s. 71). İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Hjrem, M. (1998). "National Identities, National pride and xenophobia: A comparison of four western countries". International Sociological Association.
- İnal, A. (1996). Haberi Okumak. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- İnceoğlu, Y. (2012). Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İnceoğlu, Y. (2013). Tartışmalı Bir Kavram Nefret Söylemi. M. Çınar içinde, Medya ve Nefret Söylemi: Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar (s. 75-92). İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- İnceoğlu, Y., & Sözeri, C. (2012). Nefret Suçlarında Medyanın Sorumluluğu: "Ya sev ya terk et ya da...". Y. İnceoğlu içinde, Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları (s. 24-27). Ayrıntı Yayınları.
- kaosgl.org. (2018, Mayıs 28). Kaos GL Derneği. adresinden alındı
- kaosglderneği.org. (2018, Mart 12). <http://www.kaosglderneği.org/>. adresinden alındı
- Karadeniz, S. (2014, 12). "Nefret Söylemi Kapsamında Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik Suçu". <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=WY5CM7tPNE2z...> adresinden alındı
- Karan, U. (2010). Nefret suçlarından ne anlıyoruz? A. Çavdar, & A. B. Yıldırım içinde, Nefret Suçları ve Nefret Söylemi. İstanbul: Uluslararası Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Kaya, S. (2018). Parti Gazeteciliği ve Hegemonya: Türkiye'de 16 Nisan Referandumu Üzerine Bir İnceleme. The Journal of Academic Social Science, 390.
- Kaymak, A. (2010). Yeni Medyada Nefret Söyleminin Hukuki Boyutu. T. Çomu içinde, Yeni Medyada Nefret Söylemi. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Lievrouw, L. A. (2011). Alternative and Activist New Media. Cambridge: Polity Press.
- Lister, M., & vd. (2003). New Media: A Critical Introduction. New York: Routledge.
- Mayfield, A. (2018, Mayıs 12). What is Social media iCrossing e-book. www.icrossing.com/uk/sitesf_filesa_icrossing_ebook.pdf. adresinden alındı
- Mutlu, E. (1998). İletişim sözlüğü. Ankara: Ark Yayınevi.
- Narin, F. B. (2015). İnternet Gazeteciliğinde Hipermetinsellik: Türkiye Örneği. Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Nelson, T. H. (1965). Literary Machines, Sausalito. City of Sausalito | California: Mindful Press.
- Novruzova, N. S. (2012). Farklı Ekollerde Metin, Söylem ve Hipermetin Kavramları. İdil Dergisi, 2(5).
- Ozulu, S. (2014). Nefret Söyleminin Engellenmesinde Siyaset Kurumu. Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.
- Öğülmüş, S. (1991). İçerik Çözümlemesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.
- Özsoy, E. C. (2011). LGBT Bireyler ve Nefret Suçları. Ankara: Ayrıntı Basımevi .
- Parekh, B. (2012). Is There a Case for Banning Hate Speech? Cambridge University Press.
- Peltekoğlu, F. B. (2012). Sosyal Medya, Sosyal Değişim. T. Kara, & E. Özgen içinde, Sosyal Medya Akademi (s. 7). İstanbul: Beta Basım Yayımlar Dağıtım A.Ş.
- Sayımer, İ. (2008). Sanal Ortamda Halkla İlişkiler. İstanbul: Beta Yayınları.

- Scott, D. (2010). *The New Rules of Marketing and PR*. New Jersey.
- Shively, M. (2005). *Study of Literature and Legislation on Hate Crime in America*. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/210300.pdf>. adresinden alındı
- Sınır, H. (2013). *Türk Hukukunda Nefret Suçlarını İlişkin Yasal Düzenleme Çalışmaları*. Hukuk Araştırmalar Dergisi.
- Soygür, H. (2007). *Kitle İletişim Araçları, Ruhsal Hastalıklar ve Damgalama, Stigma Ruhsal Hastalıklara Yönelik Tutumlar ve Damgalama*. (O. Taşkın, Dü.) İzmir: Mesa Basın Yayın.
- Sözen, E. (1999). *Söylem: Belirsizlik, Mücadele, Bilgi / Güç ve Refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Şensever, L. F. (2012). *Nefret Suçları ve Nefret Söylemi İzleme Rehberi*”, Sosyal Değişim Derneği. İstanbul: Net Kırtasiye Tan. ve Matbaa.
- Thomas, S. (2009). *Hate Crimes. Facts On File*.
- Umut Vakfı. (2014, 02 10). http://www.umut.org.tr/.../GizemYardimci_manevi_siddet_temelinde_nefret_s adresinden alındı
- Uslu, C. (2013). *Nefret Söylemi Suçu ve Versus İfade Hürriyeti*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(38).
- Van Dijk, T. (2003). *Söylem Ve İdeoloji Çokalanlı Bir Yaklaşım, Söylem ve İdeoloji*. Su Yayınları.
- Wolfe, L. R., & Copeland, L. (1994). *Women and Violence*. M. Davies içinde, *Violence against Women as Bias-Motivated Hate Crime: Defining the Issues in the USA*. London: Zed Books.